

BIBLIOTEKS BLADET

NUMRET OM E-PLIKTEN

Glömskan breder ut sig

*Framtidens kulturarv har
tomma fläckar. Det krävs nya
lagar – men från politiskt håll
är det tyst.*

Lyssna på dagstidningen!

Känner du någon som har nedsatt syn eller en funktionsnedsättning? Taltidningen finns som ett alternativ för att hänga med i nyhetsflödet.

Taltidningar fyller en viktig funktion för många personer. När vissa sammanhang försvinner i tillvaron så kan det kännas viktigt att fortsätta hänga med i nyhetsflödet. Särskilt för en person som i många år läst sin morgontidning, säger Lars Reisdal, bibliotekarie i Vellinge kommun.

De flesta stora dagstidningar finns som taltidningar. Den som prenumererar får sin tidning skickad direkt till sin dator, platta, mobil eller till en särskild spelare. En funktion som många tycker om är möjligheten att själv ändra uppläsningshastigheten. Det gör det enklare att följa med i nyheterna även om man vill lyssna i ett helt annat tempo. Detta gör taltidningen till ett bra alternativ för att möta olika behov.

Kontakta dagstidningen

– Om du behöver en taltidning så kontakter du dagstidningens kundtjänst och beställer en taltidningsprenumeration. Vill du ha hjälp att komma igång med att lyssna så får du få utbildning och installationshjälp av en person från Taltidningshjälp.

Läs mer via
QR-koden eller
på mtm.se

Det kan också vara bra att ha en vän eller en anhörig som kan engagera sig. Någon som kan vara med på genomgången och se hur det fungerar, säger Lars Reisdal.

– Därefter kan du kontakta ditt bibliotek, som också kan skicka talböcker direkt till taltidningsspelaren. Många personer som har börjat lyssna på taltidningar väljer snart att också börja lysna på böcker. En stor fördel med elektroniska talböcker är att jag som bibliotekarie kan ladda ner dem direkt i spelaren och det blir ingen kötid på nya titlar, säger Lars Reisdal.

Lars Reisdal,
bibliotekarie.

Text: Annika Wihlborg
Foto: Vellinge kommun,
Apelöga

MYNDIGHETEN FÖR
TILLGÄNGLIGA MEDIER

BIBLIOTEKSBLADET / nr 2 2024
Numret om e-plikten

22

Bevarande
– från censur
till demokrati.

8

Det saknas bitar
i framtidens bild
av Sverige.

50

Helene
Öberg om
vuxnas
läsning.

6
FÖRORD / NUMRET OM
E-PLIKTEN

8
HÅLEN I KULTURARVET
TÄTAS I VÄNTAN PÅ NY LAG

19
PANDEMIRÄDDNINGEN
LEDDE TILL HOT OM BÖTER

22
PERSPEKTIV: PLIKTENS
VÄG FRÅN CENSUR TILL
DEMOKRATI

24
INTERVJU: KARIN
GRÖNVALL

32
HON FÖRSÖKTE FÅ SVAR
OM PLIKTEN

34
MEDIEMAKTHAVARE
SOM INTE LÄMNAR
NÅGRA SPÅR

40
ESSÄ: OM ATT RÄDDA
KULTURARV

48
FRÅN NÄTET: UTVALT FRÅN
BIBLIOTEKSBLADET.SE

50
SISTA ORDET: BEHOVET AV
LÄSFRÄMJANDE KAN INTE
TAS FÖR GIVET

34

Den nya mediemakten
syns inte på KB.

MEDVERKAR I NR 2/2024

Foto: Sara Arnald

Matilda Nilsson, reporter

FRILANSJOURNALIST baserad i Uppsala. Hon är redaktör för medlemsorganisationen Sveriges Tidskrifters nyhetsbrev och bevakar kontinuerligt trenderna i mediebranschen och utvecklingen inom AI-tekniken. Hon är även barnboksrecensent för BTJ. Vidare är hon en inbiten kappseglare och gör titt som tätt reportage från sjön.

I Biblioteksbladet har hon tidigare bland annat skrivit om hur sagan på lekterapin kan skydda mot smärta och oro och om de nya MIK-utmaningarna som AI-tekniken ger.

I detta nummer skriver hon om svenskt innehåll på TikTok och Instagram – de nya stjärnorna på mediehimlen.

Chefredaktör & ansvarig utgivare
Thord Eriksson
thord@biblioteksbladet.se

Art Director
Christian Williamsson [A4]

Webb/reporter
Annika Clemens
annika.clemens@biblioteksbladet.se

Korrektur
Monika Lann

Medarbetare i detta nummer
Johan Bergmark, Matilda Nilsson,
Martin Röshammar, Pelle Snickars,
Helene Öberg

Omslag: Sandra Johnson
Pussel från Kartförlaget

Prenumeration på BBL
För medlemmar i föreningen ingår BBL i medlemsavgiften. 350 kr för enskild medlem (heltidsstuderande och pensionärer 175 kr). Övriga (inom Sverige) betalar 550 kr (utom Sverige 700 kr).

Tryck
Norra Skåne Offset, Hässleholm
ISSN: 1651-5447

Produktion
A4 Text & Form AB producerar Biblioteksbladet/
Biblioteksbladet.se för Svensk biblioteksförening. Redaktionen förbehåller sig rätten att korta och redigera manus. För obeställt material ansvarar ej.

Annonskontakt
Victoria Pettersson
victoria.pettersson@mediakraft.se
0735-11 81 79

Moms utgår ej.

Biblioteksbladet är TS-kontrollerad.

www.biblioteksbladet.se

Läsa – en resa utan att lämna stolen. Koha – ett bibliotekssystem utan att fastna i koden.

Varför blev du bibilotekarie? Ville du dela med dig av magin och öppna dörrarna till bokens universum? Nycklarna till livet och den inre sången som dansar mellan raderna och smyger sig in i själen? Oavsett vad som får dig att gå till jobbet ska du enkelt kunna göra det du vill: Låna ut böcker, skapa webbsidor, lägga in evenemang och allt du önskar.

imCode
Öppna bibliotekslösningar
koha
DET FRIA BIBLIOTEKSSYSTEMET

TRÄFFA OSS PÅ BIBLIOTEKSDAGARNA!

22–23 maj | Sara Kulturhus i Skellefteå, monter nr 4

Tomas Holasek, vd ImCode

Henrik Hannfors, bibliotekarie

imcode.com

Svensk biblioteksförening är en ideell förening med uppgift att främja svenskt biblioteksväsen. Biblioteksbladet speglar föreningens verksamhet, åsikter och ställningstaganden men har också till uppgift att väcka egen debatt genom att ge utrymme åt andra åsiktsyttringar. Tidningen har en fri och självständig roll och bedrivs med tryckfrihetsförordningen som grund.

Sociala medier och poddar speglar och formar vår samtid. Nästan inget sparas.

Jag jobbar ofta hemma. Strax efter lunch brukar det höras en duns när buntan med reklam landar på golvet innanför lägenhetsdörren.

Under arbetet med det här numret av Biblioteksbladet har jag tänkt på Kungliga biblioteket varje gång jag gått ut i hallen och plockat upp bladen för att sedan direkt slänga dem i återvinningskassen. För mig är det onödigt skräp, för KB är det framtidens kulturarv som nitiskt bevaras i bombsäkra berggrum.

Det finns verkligen något betryggande med att i stort sett allt tryckt och audio-visuellt material som har gjorts tillgängligt för allmänheten och som rör svenska förhållanden, sparas. Kanske kommer verkligen en forskare någon gång att studera just dessa reklamerbjudanden och utläsa något viktigt ur dem. Materialets relevans är inte KB:s sak att ta ställning till, utan något för framtiden att bedöma.

Men när jag står med reklambuntan i handen verkar prioriteringarna ändå absurda. Medan digitala mediers betydelse vuxit under de senaste tre decennierna har fullständighetsprincipen, alltså ambitionen att spara i stort sett allt, luckrats upp.

KULTURARW3, SOM går ut på att ett par gånger om året samla in den svenska delen av internet, har i och för sig varit igång ända sedan 1997 och omfattar stora mängdet trålad data. Men det är långt kvar till fullständighetsprincipen.

Medan extrapriserna i min lokala Icabutik skrivs in i det kollektiva minnet breder glömskan ut sig om vad som händer i medier som verkligen påverkar vårt sätt att betrakta omvärlden. Svenska poddar, Youtubekanaler, konton på Tiktok, X, Instagram och Facebook – där sker

opinionsbildningen, där definieras den tid vi lever i.

I stort sett inget bevaras för framtiden.

Ett kulturarv med betydande luckor är under uppbyggnad.

Enstaka åtgärder, som KB:s viktiga initiativ att spara material från nätet under valkampanjer, uppväger inte detta faktum.

EN UTREDNING om en moderniserad plikttagstiftning lades fram för tre år sedan. Sedan dess har det varit politiskt tyst – medan lagförslagen åldras lika snabbt som medierna förnyas.

Det kan vara så att fullständighetsprincipen är tekniskt omöjlig att upprätthålla, men det är likväl störande att nationalbiblioteket inte ges en chans att ta rygg på medieutvecklingen.

Just nu talar alltså mycket för att den framtida forskaren inte kommer att kunna tyda 2020-talet ur de mediala uttryck som formade den här tiden.

Om detta handlar det här numret av Biblioteksbladet.

THORD ERIKSSON

Chefredaktör och ansvarig utgivare

Ett kulturarv med växande svarta hål

Medieutvecklingen är blixtsnabb, lagarna föråldrade, Kungliga biblioteket ligger efter – och frågor om framtiden möts med politisk tystnad. Samtidigt försöker 13 personer bevara fler minnen av 2020-talet.

TEXT THORD ERIKSSON FOTO SANDRA JOHNSON

F

ler än tre av tio svenskar lyssnar varje vecka på poddar. Men trots att medieformen är betydelsefull och snabbt växande har den, med undantag för de etablerade medieföretagens produktioner, hittills inte samlats in och bevarats av Kungliga biblioteket.

Det framtida kulturarvets vita fläckar växer hela tiden.

En förklaring är en föråldrad lagstiftning, en annan att nationalbiblioteket inte riktigt hänger med i mediernas omställning. Det var först för några veckor sedan som flera poddföretag fick information om att den flerhundraåriga traditionen av pliktleveranser faktiskt kan gälla dem:

Kungliga biblioteket är Sveriges nationalbibliotek, skrev KB i mejlet som skickades ut, och vi samlar in och bevarar

en mängd olika medier, tryckta, inspelade, sända och streamade. Detta har vi gjort på olika sätt sedan 1600-talet.

Sedan några år gäller detta även det som görs tillgängligt för allmänheten på internet. Som yrkesmässig utgivare av poddar omfattas – här angavs namnet på det mottagande företaget – av pliktleveranslagen för elektroniskt utgivet material (e-plikt), och ni ska därmed skicka era produktioner till oss så att vi kan bevara dessa och erbjuda dem för forskning i framtiden.

FLERA AV DE populäraste poddarna har varit igång i över tio år, till exempel *Axel & Sigge* och *Filip & Fredrik*. Så om de nu omfattas av lagstiftningen, varför har KB:s initiativ dröjt till nu?

Det handlar om prioriteringar, förklarar Nina Heljeback som är chef för KB:s enhet för film, spel, noter och webb som samlar in den så kallade e-plikten, alltså det digitala material som omfattas av lagstiftningen.

– Helst skulle vi vilja ansluta allt och alla direkt, men på grund av resurser och tekniska skäl går inte det. Därför försöker vi ansluta det vi tydligt ser är leveranspliktigt och som går att få igång snabbt. Sen jobbar vi oss inåt eller framåt – och medan vi gör det poppar en massa nya fenomen upp som vi samtidigt måste titta på.

2017 när hon var ny på sitt jobb som ansvarig för e-plikten, hade lagen som reglerar verksamheten varit i kraft fullt ut i två år. Det som lämnades till KB inskränkte sig till elektroniskt material från fyra–fem huvudsakliga kategorier av leverantörer: myndigheter, kommuner,

BEVARAS NU?

KB försöker få igång pliktleveranser av poddar. Populära *Ursäkta* med Edvin Törnblom och Johanna Nordström, *Filip & Fredrik*, *Axel & Sigge* och *Spöktimmen* med Linn Ek och Jenny Borg kanske kommer att sparas för framtiden.

regioner, lärosäten samt en liten del radio och tv.

– Jag insåg att vi behövde utöka mängden och idag samlar vi in femton kategorier, säger hon när hon tar emot i ett litet mötesrum några våningar snett under KB:s huvudbyggnad i Humlegården.

FEMTON ÄR FÖRVISSO fler än fyra – men det räcker inte. I allt större omfattning sker det offentliga samtalet i digitala medier som inte omfattas av e-plikttagstiftningen och därför inte bevaras för framtiden,

konstaterar KB i sin årsredovisning för 2023. Insamlingen av dessa medier kategoriseras som "inte tillfredsställande". I sammanhanget betyder det att mindre än 80 procent av den kända utgivningen kommer in och sparas. Bristen gäller inte bara poddar utan även streamad musik, e-böcker, ljudböcker, rörlig bild, digitala tidskrifter och nätexklusivt material från kommuner, regioner och myndigheter.

När det gäller poddar har tekniken för själva insamlingen tidigare varit en flaskhals, men inte nu längre. ►

Nina Heljeback.

»Det finns 20 000 poddar och det är omöjligt för KB att höra av sig till alla.«

– När man levererar den här typen av material till oss ska det göras utifrån en viss specifikation och vi måste kunna ta emot den, och det har blivit krångligt för de flesta utgivare. Nu kan vi direkt ta emot den branschstandard som kallas podd-RSS, vilket är mycket enklare för poddutgivarna att göra, säger Nina Heljeback.

På tur står en utredning om svenskt innehåll på Tiktok.

– Vi kartlägger just nu vad Tiktok innehåller, vad som kan anses vara svenskt och riktar sig till den svenska allmänheten. Säg att det är en nyhetssändning från SVT som bara finns på Tiktok, eller någonting från kommuner som riktar sig till Örkelljungabor, eller Södertäljebor, eller vad det nu kan vara. Det skulle kunna vara någonting vi behöver samla in, men vi behöver titta närmare på det juridiskt.

SENAST I SOMMAR ska KB ha rätt ut om det

svenska material som förekommer på Tiktok är leveranspliktigt. Det som avgör vad som faller inom den nuvarande lagstiftningens ramar är hur det har distribuerats ("via nätverk"), vem som publicerar (myndigheter och kommuner, "yrkesmässiga" utgivare av till exempel e-böcker eller musik, traditionella medie-företag eller andra aktörer med utgivningsbevis) och om innehållet rör svenska förhållanden eller vänder sig till en publik i Sverige.

PÅ KB:S WEBB finns det en sida där den som önskar kan anmäla sig som pliktleverantör av digitalt material. Det sker i snitt några gånger per månad, enligt Nina Heljeback. När en anmälan sedan granskas är den vanligaste bedömningen att den faller på bristande yrkesmässighet och anmälarens alster sparas därför inte.

Bland de som faller bort finns inte bara de hoppfullt småskaliga som skulle se det som ett erkännande att få sina alster bevarade för eftervärlden, utan även de mycket framgångsrika. Till exempel influeraren Bianca Ingrosso som delar rörliga bildsekvenser med sina totalt nästan 2,5 miljoner följare på Instagram, Tiktok och Youtube. Men när KB granskade det hon och andra influerare publicerar i sociala medier blev slutsatsen att de sällan ryms inom ramarna för dagens plikttagstiftning.

– Vi tog henne som exempel för att hon är så himla stor. Men hennes bolag är registrerat för kläder och smink, så att hon använder Instagram eller gör poddar gör henne inte automatiskt leveranspliktig, säger Nina Heljeback.

Men om Bianca Ingrosso – eller

någon annan på bolaget som står bakom henne – registrerar sig som ansvarig utgivare hos Medie-myndigheten skulle det alltså vara en annan sak?

– Ja, exakt.

En publicist som bedöms vara skyldig att lämna material men vägrar, får först en varning. Detta skedde häromåret när det svenska dotterbolaget till filmkoncernen Warner först inte ville släppa ifrån sig filmer som streamats. Varningen om att betala 50 000 kronor per film – vitesbeloppet baseras på den pliktskyldiges omsättning – tog skruv.

– De levererar till oss nu, det brukar lösa sig. Men vi är en myndighet och vi ska använda alla delar i vår lagstiftning som den är tänkt, säger Nina Heljeback.

NÄR DET HÄR numret av Biblioteksbladet går i tryck har fler poddbolag svarat på KB:s brev. Ett tycks bereda sig på att börja leverera och har bett om information om tekniken för överföring av filer. Ett annat bolag, Make Sense Media som bland andra representerar poddarna *Filip & Fredrik* och *Wahlgren & Wistam*, påpekar i ett svarsmejl att de nog är fel mottagare:

"Vi är dock ett säljbolag och inte publicister. Det är alltså inte vi som publicerar poddarna utan det gör de själva. Är det de som innefattas av denna lag eller hur är det kopplat till oss?"

"Det är mycket riktigt den som framställer materialet som också är skyldig att leverera det till KB enligt e-plikten", skriver KB i sitt svar. "Vi kan helt enkelt ha missuppfattat er roll i publiceringen av poddarna som nämns på er hemsida."

– Utmaningen för KB är att det finns 20 000 poddar och att det är omöjligt att höra av sig till alla, säger Make Sense Medias vd Felicia Lagerwall till Biblioteksbladet.

OM KB KUNDE stifta lagar skulle Sverige för länge sedan ha en ny plikttagstiftning. Redan 2017 fick nationalbiblioteket regeringens uppdrag att granska regelverket. Resultatet blev studien *Plikten under lupp!* där KB varnade för vad som händer med ett pliktbiblioteks legitimitet om det insamlade materialet inte håller hög kvalitet och representerar sin tid.

"Om biblioteket inte kan eller förmår att ➤

- erbjuda ett forskningsmaterial som uppfyller höga krav i båda dessa aspekter kommer användarna att vända sig till andra, mindre tillförlitliga källor, alternativt avstå från vissa forskningsinsatser.”

Samtidigt slog studien fast att den snabba medieutvecklingen gör att det kan uppstå tomrum i insamlandet. Ett historiskt exempel är att pliktleveranserna av radio och tv inte lagstadsgrades förrän 1978, trots att radio börjat sändas i Sverige 1923 och tv 1956.

Men snabbheten i 2000-talets mediala förändring är något helt annat:

”I en tid när medieutvecklingen är särskilt snabb och dynamiskt (sic!) kan detta vakuum bli så stort att ett pliktbiblio-

tek förlorar hela eller delar av sin relevans för forskningens krav och behov. Ytterst kommer grunden för bibliotekets existens att rubbas”, skrev KB i studien 2017.

TVÅ ÅR SENARE, 2019, lyftes behovet av ny lagstiftning i KB:s budgetunderlag till regeringen. För att understryka angelägenheten lyftes #MeToo-uppropen fram:

”Flera centrala arenor som den debatten fördes på omfattas inte av dagens plikttagstiftning. Att denna typ av företeelser inte samlas in skapar luckor i KB:s samlingar som är svåra att reparera, och begränsar forskningens och medborgarens rätt till information och kunskap.”

Ett halvår senare, torsdagen den 14 november 2019, togs steget som många på goda grunder trodde var den första förflyttningen mot en ny och mer ändamålsenlig lagstiftning. När regeringen samlades för veckans sammanträde – alltid på torsdagar – fanns de hotande vita fläckarna med på mötesagendan. En av ministrarnas uppgifter var att fatta beslut om direktiven för en utredning med uppdrag att ”ta fram en medie-, teknik- och formatoberoende och därmed långsiktigt hållbar reglering”.

På Instagram just den dagen delade Greta Thunberg bilder från sin stormiga resa med segelbåt över Atlanten till ett klimattoppmöte i Chile. I en artikel i Tidningen Nu berättade Anna Starbrink, liberalt regionråd för sjukvården i Stockholm, att hon startat en podd om hälsa och välfärd och att hon tyckte att ”poddformatet är lättare att ta till sig än en politisk debatt och kompletterar våra traditionella former för kommunikation i artiklar och media”. *Rättegångspodden* kritiserades

från anhöriga till brottsoffer vars vittnesmål publicerats ihop med uppgifter som röjt deras identitet. Aftonbladet skrev uppskattande om den nystartade *Bajspodden*. ”En brun november är mycket roligare än en evig grå.”

DEN FORSKARE som i framtiden försöker förstå något om Sverige 2019 genom att studera vad medierna tog upp just den här torsdagen kommer att begripa att poddar och sociala medier hade stor betydelse. Men om forskaren inte bara vill läsa utan även ta del av dessa medier blir det alltså svårare, på grund av föråldrad lagstiftning och KB:s svårighet att hinna utnyttja möjligheterna som den trots allt ger.

”Lagen är utformad utifrån ett analogt medielandskap med väl avgränsade medieformer, tydliga aktörer och en klar rollfördelning”, stod det i utredningsdirektiven som regeringen beslutade om på sammanträdet.

Betänkandet *Papper, poddar och ... Pliktmateriallagstiftning för ett tryggt källmaterial* lämnades till den dåvarande socialdemokratiska utbildningsministern Matilda Ernkrans i april 2021. Den föreslagna lagen inleds med en portalparagraf: ”Pliktmaterial är en demokratisk

»Vi har en plikttagstiftning som är som den är. Så är det med demokrati, det tar tid att ta fram nya lagar.«

resurs som samlas in för att bevara uttryck för det offentliga samtalet och för att tillgodose rätten att ta del av och skapa kunskap, åsikter och andra uttryck.”

I DEN BEFINTLIGA lagstiftningen omfattas en podd som produceras av ett etablerat medieföretag av lagen medan det en privatperson gör ratas, till och med om antalet lyssnare eller tittare går att räkna i många tusental. Grundkriteriet i förslaget som lades fram 2021 är att det som är ”avsett för, riktar sig till och görs tillgängligt” för allmänheten ska falla inom lagens ramar. Förslaget är också att KB ska få större frihet att samla in det som omfattas av en framtida lag, genom rekvisition och egen insamling. Detta är något den nuvarande lagen inte ger möjlighet till, vilket leder till KB:s trubbiga uppmaningar till filmbolag och filmfestivaler (se separat artikel) och hoten om böter.

E-plikten i korthet – nu och (kanske) sedan

Den gällande lagen

Omfattas av e-plikt: yrkesmässiga utgivare, producenter och distributörer, utgivare med automatiskt grundlagsskydd för sin elektroniska utgivning, massmedieföretag och kommuner eller statliga myndigheter under regeringen.

Villkor för att material ska omfattas: materialet riktar sig huvudsakligen till allmänheten i Sverige, är helt eller delvis på svenska, har ett svenskt upphov eller framförs av en svensk person, är en myndighetspublikation.

Undantag: digitalt material där det finns en fysisk förlaga.

Lagförslaget som lades fram 2021

Plikttagstiftningen görs medie-, teknik- och formatoberoende och samlas i en enda lag och inte i två som idag.

Omfattas av plikttagen: material som är avsett för, riktar sig till och görs tillgängligt för allmänheten.

KB ges större frihet att samla in material, inte minst för att det anses olämpligt att kräva av privatpersoner att lämna pliktexemplar.

► Efter att utredningen presenterats slutade KB nämna behovet av en ny lagstiftning i sina budgetunderlag till regeringen. Men månader och år har gått utan att något hänt – i utredningen föreslogs lagen träda i kraft den 1 januari 2023. I budgetäskandet för 2025–2027 som lämnades till regeringen i slutet av februari i år var lagstiftningen tillbaka bland punkterna med önskad politisk aktivitet.

– Vi har en plikttagstiftning som är som den är. Så är det med demokrati, det tar tid att ta fram nya lagar. Det ska göras ordentligt och gediget, säger riksbibliotekarie Karin Grönvall i intervjun på sidorna 26–31 i det här numret av Biblioteksbladet.

FÖRMODLIGEN ÄR hon mer otålig än hon låter, och helt klart uttrycker hon sig mindre målande än Lars Ilshammar, som till för drygt ett år sedan var biträdande riksbibliotekarie.

– Berättelsen om våra liv formuleras i dag mest på nätet. Om det som publiceras där inte samlas in blir denna berättelse ganska tom och förståelsen av vår tid i framtiden ganska låg, sa han vid ett seminarium som Svensk mediehistorisk förening anordnade häromåret.

Följden av att inte anpassa lagtexten till digitaliseringens möjligheter blir bland annat höga kostnader, oförmåga att stödja forskningen och haltande möjligheter att verka för en demokratisk samhällsutveckling, skriver KB i budgetäskandet. Dess-

Tidigare högskole- och forskningsministern Matilda Ernkrans (S) lät utreda plikttagstiftningen.

utom framhålls omvärldsläget och den breddade digitala insamlingen lyfts fram som en beredskapsåtgärd för "att säkra samhällets tillgång till en oförvanskad bild av svensk webbpublicering".

DET HAR GÅTT SJU ÅR sedan *Plikten under lupp!* lades fram, fem år sedan regeringen fattade beslut om direktiven till den utredning som presenterade sina förslag för tre år sedan. Ansvariga politiker av olika partikulörer har under tiden avstått från att säga särskilt mycket, om ens något, om saken. Beskedet är att frågan bereds inom Regeringskansliet.

Efter att ha fått en genomgång av problemet vid ett besök hos Svensk biblioteksforening i början av året, försökte Socialdemokraternas riksdagsledamot Ewa Pihl Krabbe väcka liv i saken genom att ställa en skriftlig fråga till utbildningsminister Mats Persson (se artikel på sidorna 34–35). Hans svar gjorde ingen mycket klokare.

Medan alla väntar på besked växer kulturarvets vita fläckar.

Ses vi i Almedalen?

Vi är på plats med eget arrangemang och talespersoner.
Vill du anlita någon av våra experter,
boka ett möte eller ses över en kopp kaffe?

Kontakta oss: info@svbib.se

Uppmärksamma den 2 augusti

Inför den officiella minnesdagen för folkmordet på romer under Förintelsen, erbjuder vi den utskrivbara utställningen "Det tysta arvet". Laddas ner på levandehistoria.se/2augusti

Forum
för levande
historia

Kostnads-
fritt

»Svårt att förstå varför det här gäller oss«

Under pandemin sände många filmfestivaler via nätet för att överleva. Följden blev hot om böter.

TEXT THORD ERIKSSON

När pandemin hade ett fast grepp om hela samhället hösten 2020 blev möjligheten att strömma film över nätet faktorn som innebar skillnaden mellan att ställa in eller ställa om. Många valde det senare när det inte längre gick att samla publiken i biosalongerna.

Genom detta steg blev festivalerna skyldiga att börja leverera pliktexemplar av filmerna de visade till Kungliga biblioteket.

Julia Granath, ordförande i Föreningen Sveriges filmfestivaler, berättar att detta väckte förvåning och undran.

– Vi köper ju bara rättigheter till en eller två visningar, säger hon.

FESTIVALEN HON SJÄLV leder, Buff Filmfestival i Malmö, gick snabbt med på kraven, trots att de var förknippade med mycket extra arbete för en organisation med små resurser.

– När vi fick hotet om vite så började vi leverera, för vi kan inte riskera det. Men det var ett jättestort jobb. Och jag vet flera andra som också bara har kapitulerat och inte orkat driva saken, säger Julia Granath.

Stockholms filmfestival var inte lika medgörlig utan ansökte i slutet av 2022 om dispens från KB:s krav. Argumenten var att visningarna inte varit riktade till allmänheten utan till medlemmar och att de företrädesvis utländska filmerna inte rört "svenska förhållanden", och därmed inte levde upp till kriterier som avgör om plikttagstiftningen ska gälla.

EN DELGIVNINGSMAN sökte i slutet av förra året upp festivalens styrelseordförande utanför dennes hem i Stockholms skärgård, och delgav honom detta besked.

Festivalen skulle bli skyldigt att betala vite om inte ett 70-tal filmer levererades till KB senast i slutet av maj.

Även Stockholms filmfestival har rättat sig efter KB:s krav.

– Vi förstår deras målbild, men det har varit svårt att förstå varför det här gäller

»När vi fick hotet om vite så började vi leverera, för vi kan inte riskera det.«

Välkommen till Bokmässan!

ÅRETS HÖJDPUNKT FÖR BIBLIOTEKARIER!

Upptäck nya böcker och boosta din kreativitet. Hos oss får du nya idéer för ditt bibliotek! Programmet släpps den 28 maj, läs mer på bokmassan.se.

JUST NU:

COOL GOOSE-
PRISER

Gäller t.o.m.
30 juni

Sapmi
Rymden

BOKMÄSSAN
Gothenburg Book Fair

2024
26-29
SEPT

Julia Granath,
ordförande
i Föreningen
Sveriges
filmfestivaler.

► oss då vi som festival inte äger rättigheter till filmerna, säger programchefen Beatrice Karlsson.

LEVERANSERNA INNEBÄR ett konkret arbete med att kontakta bolagen som har rättigheterna till varje enskild film för att få dem att godkänna att de skickas till KB för att sparas där.

– En del tycker att det är en märklig förfrågan. Och det går väl i linje med det vi och många andra festivaler har försökt uttrycka: i och med att det inte är vi som

har rättigheterna till filmerna är det märkligt att vi blir skyldiga att lämna in dem, säger Beatrice Karlsson.

Vissa, i synnerhet mindre bolag med smalare utgivning, tillåter inte att deras filmer skickas till KB.

– De vänder sig emot att hela filmfilen ska lämnas in, att det inte räcker med filmfakta och kontaktuppgifter.

Under den senaste upplagan av Stockholms filmfestival i höstas förekom ingen streaming. Förändringen var ingen konsekvens av pliktleveranserna, enligt Beatrice Karlsson.

– Vi hade nyligen vår juniorfilmfestival och där vill vi vara en nationell plattform, så då använde vi det digitala.

Att detta innebär att filmer lämnas till KB finns nu inskrivet i festivalens avtal med filmdistributörerna.

– Vi har fått svar från rättighetsinnehavare som säger att de aldrig mer kommer att tacka ja till digitalt deltagande på festivaler i Sverige, säger Beatrice Karlsson.

UPPDRAG DEMOKRATI

– fri information, möten och
läsning i en polariserad tid

MÖTESPLATS PROFESSION FORSKNING 2024 • LUND 14-15 NOVEMBER

Från censur till resurs för demokratisk utveckling

En gång var plikttagstiftningen kungars sätt att ha kontroll på allt som trycktes i riket. I dag handlar det om samhällets kollektiva minne och förutsättningar för forskning. Vägen hit präglas av många skrotade politiska förslag och mycket villrådighet.

1537

Frans I av Frankrike stiftar världens första lag om pliktexemplar. Ingen bok får säljas om den inte först lämnas till hans bibliotek.

Frans I.

1661

Karl XI:s förmyndarregering, med drottning Hedvig Eleonora som ordförande, ålägger boktryckare att skicka skrifter som trycks till det kungliga kollegiet innan de får spridas. "Kongl. Maj:t må weta hwadh för böcker och schriffter, som vthi dess Rijke, och tillhöriga provincier, tryckes och bringes vthi liuset."

Hedvig Eleonora.

1766

Sveriges tryckfrihetsförordning – den första i världen – utfärdas. Bland annat stadgas att tryckta skrifter ska lämnas till vissa offentliga bibliotek.

1707

Ordern från 1661 utvidgas. Sex exemplar av varje tryckt alster ska skickas till Riksarkivet som sprider dessa vidare till Kungliga biblioteket och universiteten i Uppsala, Lund, Dorpat (Tartu, Estland) och Åbo.

1978

Plikttagstiftningen börjar gälla ljud och bild, alltså bland annat radio, tv och biofilm och inte bara medier som framställs i tryckpress.

1986

En statlig utredning föreslår att skyldigheten att lämna pliktmateriäl ska utökas med närradio och sändningarna i kabelnätet. Detta genomförs inte.

1992

En ny statlig utredning föreslår att plikttagstiftningen från 1978 ska ersättas med en ny lag som omfattar bland annat cd-rom och där alla medier ses som likvärdiga och bevaras på samma villkor.

1994

En ny plikttagstiftning träder i kraft baserad på utredningen från 1992. Lagen innebär att plikten utökas till att omfatta dokument för elektronisk återgivning, det vill säga föremål som i fixerad form lagrar text, ljud eller bild och vars innehåll återges med elektroniska hjälpmedel som cd-rom och disketter.

1998

Ännu en statlig utredning läggs fram. En slutsats är att stora mängder elektroniskt material inte omfattas av den gällande lagstiftningen. Detta bör samlas in och bevaras för att det inte ska uppstå luckor i kulturarvet, framhåller utredaren. Förslagen förverkligas inte.

2005

Regeringen instämmer i slutsatserna i 2003 års utredning men föreslår inga lagändringar. Innan det går att genomföra krävs fortsatt utredande, bland annat om definitionen av det material som i så fall ska omfattas.

2003

En utredning om KB:s roll slår fast att digitalt publicerat material måste omfattas av pliktleveranssystemet, eftersom kulturarvet och rätten till insyn och information annars urholkas när publiceringen byter kanal. KB föreslås fortsätta samla in allt som trycks och även det som publiceras digitalt.

2009

Utbildningsdepartementet utreder vilket elektroniskt material som ska beröras av plikttagstiftningen. Förslaget är att lagen ska omfatta elektroniska dokument som rör "svenska förhållanden" och att lagen inte ska gälla om det finns en förlaga på papper. Ett annat krav för att material ska omfattas är att det finns en ansvarig utgivare enligt yttrandefrihetsgrundlagen eller att materialet är yrkesmässigt publicerat.

2012

Lagen om pliktleverans av distansöverfört elektroniskt material träder i kraft och utgår från förslagen från 2009.

2019

KB lämnar sitt förslag till en nationell biblioteksstrategi. Utredaren Erik Fichtelius slutsats är att plikttagstiftningen måste revideras. Senare samma år tillsätter regeringen en utredning för att ta fram ett sådant lagförslag.

Erik Fichtelius.

2017

KB lämnar rapporten *Plikten under lupp!* som gjorts på uppdrag av regeringen och är en studie av plikttagstiftningens roll, utformning och relevans i förhållande till medielandskapets utveckling. Slutsatsen är att lagstiftningen måste revideras.

2021

Utredningen *Papper, poddar och...* läggs fram med förslag om en ny lagstiftning som är lika för alla medier oberoende av publiceringsteknik.

2024

I budgetunderlaget för 2025–2027 understryker KB "vikten av att regeringen tar ställning till utredningens förslag" och varnar för att stödet till forskning inte kan upprätthållas om lagstiftningen inte ger förutsättningar att samla in relevanta medieförmer. Till hösten lägger regeringen fram sin forsknings- och innovationsproposition. Kommer utbildningsminister Mats Persson då att presentera en ny plikttagstiftning som ger KB ökad möjlighet att samla in elektroniskt material?

Mats Persson.

»Risken är att vi inte samlar in det som exempelvis ungdomar har i sitt flöde i dag, det som präglar deras världsbild.«

Karin Grönvall har varit riksbibliotekarie i fem år. Hon vill se en ny pliktlagstiftning som speglar dagens medielandskap. Och det är bråttom.

TEXT MARTIN RÖSHAMMAR BILD JOHAN BERGMARK

Kungliga biblioteket mår alldeles utmärkt, i alla fall om du frågar Karin Grönvall. Det är en väldigt resilient organisation, menar hon och lägger till att det viktigaste är att man hela tiden tänker långsiktigt. När samhället förändras och det snabbt, då ska KB fortsätta vara en relevant myndighet.

Någon meter från henne sitter Lotta Serning, bibliotekets kommunikationschef. De tar emot i ett mötesrum på Garnisonen på Karlavägen.

Riksbibliotekarien växte upp i Partille, men dialekten är nästan helt borta – förutom när vi börjar prata om Göteborg i slutet av intervjun. Då förändras hennes pratmelodi, i alla fall en aning.

Karin Grönvall konstaterar att hon i 15-årsåldern började drömma mer på allvar, som hon uttrycker det nu. Hon var väldigt inne på naturvetenskapliga ämnen och såg en framtid som veterinär eller kanske kemist. Miljöfrågor intresserade henne. Hon ville vara med och påverka, förändra och arbeta för ett bättre samhälle. I dag med sitt uppdrag som chef för Kungliga biblioteket, tycker hon att hon gör just det, hon jobbar för demokratin.

EN AV KUNGLIGA BIBLIOTEKETS uppgifter är att samla in och bevara morgondagens kulturarv. Hon menar att KB gör det på ett alldeles utmärkt sätt och hon anser att de följer upp det bättre än de har gjort tidigare. De har bättre koll på vad de samlar in. Men visst är det stora utmaningar när hela medielandskapet utvecklas och förändras blixtnsnabbt. Hela tiden.

Karin Grönvall talar om år 1661 då den första plikttagstiftningen infördes. Då var det mer av en

censurlag, påpekar hon. Men det är tvivelsutan så att det är sedan gammalt att det som trycks, det levereras till Kungliga biblioteket.

– Inom det digitala måste flexibla processer tas fram och det gör att det krävs andra kompetenser och andra arbetssätt. Vi har en plikttagstiftning som är som den är. Så är det med demokrati, det tar tid att ta fram nya lagar. Det ska göras ordentligt och gediget.

Hon lägger till att det bara blir mer och mer betydelsefullt att bevara det digitala kulturarvet tryggt och säkert, inte minst i en tid fylld av server-attacker.

2012 INFÖRDES E-PLIKTSLAGEN. Den gav KB möjlighet att samla in elektroniskt material. Tre år senare trädde lagen i full kraft men efter det har mycket hänt.

– Det stod klart redan då att det inte handlar om en fullständighetsprincip längre, så som det annars alltid har varit med tryckt material. Istället är det helt andra kriterier som gäller. Det är inte så att alla poddar eller filmer ska samlas in. Vem ger ut, vilka är förutsättningarna? Nästan allt måste bedömas. Ska det samlas in eller inte? Vilka är leveranspliktiga?

2017 ringade KB i sin studie *Plikten under lupp!* in bristerna i lagstiftningen och 2019 tillsattes en statlig utredning för att föreslå en uppgraderad lagstiftning. Utredningen lade fram förslag 2021.

Sedan dess har ingenting hänt och Kungliga biblioteket understryker i sitt budgetunderlag för åren 2025–2027 vikten av ny lagstiftning.

– Risken är att vi inte samlar in det som exempelvis ungdomar har i sitt flöde i dag, det som präglar deras världsbild.

Samtidigt menar Karin Grönvall att KB klarar sin uppgift bra när det kommer till e-plikten, med de förutsättningar som finns. De lägger ner mycket kraft på utveckling genom fortbildning och har kompletterat med både juridisk och teknisk kompetens. De har också blivit allt tydligare i sin årsredovisning där de numera även gör bedömningar.

Tidigare, påpekar Karin Grönvall, har KB beskri-

»Det finns mer att göra. Vi når inte riktigt upp till 80 procent av bevarandet av det material vi känner till. «

vit sitt arbete och sin verksamhet. Nu tittar de på hur bra de har uppfyllt sitt uppdrag. Är de nöjda? Finns det förbättringsåtgärder? Vad är rimligt resursmässigt?

I DEN SENASTE årsredovisningen står det bland annat:

”KB:s insamling speglar för närvarande inte dagens medielandskap då insamlingen är begränsad av de materialtyper som omfattas av nuvarande plikttagstiftning. Såväl KB som regeringen har konstaterat att plikttagstiftningen behöver uppdateras till att omfatta fler medietyper och insamlingsmetoder såväl som att utvidgas till att innefatta digitala förlagor, till exempel av böcker och tidningar.”

– Vi har bedömt det som inte tillfredsställande. Där är vi väldigt ärliga. Det finns mer att göra. Vi når inte riktigt upp till 80 procent av bevarandet av det material vi känner till. Men vi har en god nivå när det gäller till exempel nyhetsartiklar, säger Karin Grönvall och fortsätter:

– Den stora skillnaden mot hur det var för tre år sedan är att vi vet vad vi ska göra. Vi vet att vi behöver stötta mindre leveranspliktiga leverantörer mer, med tekniska uppkopplingar. Vi vet att vi behöver göra fler juridiska utredningar. Vi vet att vi behöver koppla ihop det mer med det långsiktiga digitala bevarandet. Sedan rör det sig om en successiv resursöverföring från andra delar av verksamheten.

KARIN GRÖNVALL, 58

Bor: I Uppsala.

Fritid: Har en häst. ”I stallet kan man inte tänka på annat, då måste man vara närvarande. Då kan jag koppla bort jobbet”.

»Jag vill att KB ska
vara en självklar
del av samhället.
Man ska förstå
vad vi står för.«

1998 gjorde hon sin praktik på just Kungliga biblioteket och när hon kom dit blev hon helt överväldigad. Hon fick en inblick i såväl insamlingen som indexeringen och katalogiseringen.

– Det var i det man då kallade för referensen jag trivdes bäst. Det handlade om att möta användarna, låntagarna och forskarna. Många privatforskare hade frågor som varierade från högt till lågt. Det var oftast så att jag inte kunde hjälpa dem, inte helt själv, men då fanns det alltid någon i organisationen som kunde svara, säger Karin Grönvall.

Sedan jobbade hon extra på KB, precis när digitaliseringen av katalogerna tog fart och användarna började ta hjälp av datorer. I den vevan infördes ett lokalt bibliotekssystem vilket gav ”en bättre koll på samlingarna”, och hon anställdes för att möta användarna.

EFTER EN TID PÅ KB dök ett vikariat upp på Bibsam där hon arbetade med bibliotekssamverkan då det var helt nytt med avtal för elektroniska tidskrifter och databaser. Hon beskriver det som ett pionjärarbete då man förhandlade med inte minst internationella förlag. Det som hände var en del av det skifte som innebar att forskare slutade ta till sig ett fysiskt bibliotek för att i stället få tillgång till tidskrifter via datorn.

– Det var en lärorik period som nog har präglat min inställning till mitt arbete efter det. Bland annat handlar det om hur man arbetar med stora förändringar. Självklart var det en del som ifrågasatte det

som gjordes då. Det var viktigt att kunna underlätta för forskningen, samtidigt som det var en stor omställning för biblioteket i sig, konstaterar Karin Grönvall.

2005 lämnade hon KB för Karolinska institutet och deras mycket forskningsintensiva bibliotek.

– Fortfarande när jag kom dit fanns det en hel avdelning som kopierade artiklar och skickade ut till beställarna. Men efter bara ett par år var den avdelningen helt överflödigt samtidigt som det fysiska arbetet med katalogisering och ankomstregistrering, krympte till ett minimum, säger Karin Grönvall.

I stället behövdes personal med koll på avtalshantering, avtalsvillkor, prissättning och vad man får och inte får göra med tidskrifter. Det stora kompetensskiftet har också präglat henne.

EFTER SEX ÅR SOM bibliotekschef på Södertörns högskola och sedan fyra år som överbibliotekarie vid Sveriges lantbruksuniversitet i Uppsala, utnämndes hon i maj 2019 till riksbibliotekarie och chef för Kungliga biblioteket. I maj nästa år går förordnandet ut och kan då förlängas i tre år. Samtalen om en eventuell fortsättning har inte inletts ännu, förklarar Karin Grönvall.

Vi pratar om hennes roll och om hennes sätt att vara, om hur synlig hon egentligen är, utåt. Hörs och syns hon tillräckligt när behovet av en ny pliktlagstiftning är så akut? Hon radar då upp exempel. Veckan före vårt möte var hon i Malmö i två dagar och besökte flera olika bibliotek. Dagen efter föreläste hon för ett ledarnätverk. Hon nämner också ett möte med Sveriges kommuner och regioner, SKR, och menar att hon jobbar väldigt utåtriktat.

– Jag träffar mycket människor, både andra myndigheter och folk i branschen och kringliggande verksamheter. Jag vill att KB ska vara en självklar del av samhället. Man ska förstå vad vi står för och jag för en ständig dialog med utbildningsdepartementet om våra förutsättningar.

► Hon känner sig trygg i det arbete som görs, hon menar att de har kontroll över situationen men att KB behöver sätta upp fler automatiska flöden och tydligare kriterier att arbeta utifrån och fortsätta kompetensutvecklingen.

– Men om vi får en ny lagstiftning, då får vi helt andra förutsättningar. Mmmm.

Hon gör ofta så, lägger till ett mmmm, när hon

tycker att hon har sagt något självklart och att det inte finns mycket mer att tillföra. Men att det är bråttom, det har KB tyckt länge, understryker hon.

EFTER STUDIER I litteraturvetenskap och franska och kulturvetarlinjen i Uppsala, sökte hon sig till den då helt nya utbildningen i bibliotek- och informationsvetenskap i samma stad.

Från liten till stor!

Bilderböcker. Berättelser för unga vuxna. Pixiböcker. Faktaböcker. Lättlästa böcker. Och slukarläsning såklart! På Bonnier Carlsen arbetar vi med att hitta, utveckla publicera och sprida berättelser för barn och unga. Vårt mål är att ge ut **en bok för varje barn**, oavsett ålder, ursprung, intressen, behov och förmågor.

Dramatik när förskolan får en ny pedagog

VEM BITS?
FÖRFATTARE: STINA WIRSÉN

Koala vill inte vara på förskolan längre. Inte när nya pedagogen heter Sssiv och har så vassa tänder.

Pekboken för alla som längtar efter god sömn

VISST KAN VI SOVA!
FÖRFATTARE: HANNA BERGENKULL
ILLUSTRATÖR: MARIA TROLLE

Sömncoachen Hanna Bergenkull guidar familjer till bättre sömn med saga, tips och fakta.

Vänskap som sätts på prov

RÄVEN OCH MULLVADEN. EN SPÖKHISTORIA
FÖRFATTARE: CECILIA HEIKKILÄ

Hur olika får två kompisar vara? Bilderboksmagi och gotisk stämning i varm berättelse om komplicerad vänskap.

Dramatiskt när Sveriges mest älskade shettis föds

MIN LILLEBROR SIGGE
FÖRFATTARE: LIN HALLBERG
ILLUSTRATÖR: MARGARETA NORDQVIST

känslösamt och dramatiskt om när den lilla shetlandspennyn Sigge föds och Sam blir storebror. En varm och poetisk bilderbok om att få ett syskon, ur en liten hästs perspektiv, med vackra, stämningsfulla bilder i färg.

Rysligt rolig serie om förskolan Skräckis

LÄSMONSTRET MUMION
FÖRFATTARE: SARA EDWARDSSON,
YLVA HÄLLEN,
ILLUSTRATÖR: MATTIAS ANDERSSON

I fantasin kan Mumion med sina stela ben, delta i vilda äventyr utan att snubbla. Kanske kan han rädda situationen utan att röra sig när en kaos-ande kommer lös på förskolan?

Jubileumsår för Elsa Beskow

ÅRETS SAGA, MED FLERA.
FÖRFATTARE & ILLUSTRATÖR:
ELSA BESKOW

Det historiska TV-äventyret blir böcker

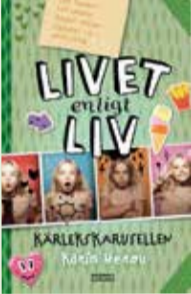
HISTORIEN OM SVERIGE MED FARAH. STENÅLDER, METALL OCH VIKINGAR
FÖRFATTARE: ANNA SOMMANSSON RICHTER
OCH FARAH ABADI
ILLUSTRATÖR: ANDERS NYBERG

Från istidsjägare och glimmande brons till vikingatåg! Vi möter stenålderns jägare, de första bönderna, och tar oss ända till metallernas tid.

För alla nyfikna som gillar att testa saker

BEPPE TESTAR! EXPERIMENT MED 4 ELEMENT
FÖRFATTARE: BEPPE SINGER

Feelgood, humor och pinsamheter

KÄRLEKSKARUSELLEN
FÖRFATTARE: KARIN HEROU

Historisk berättelse som berör

LÄNGTAN HEM
FÖRFATTARE: CAMILŞLA LAGERQVIST

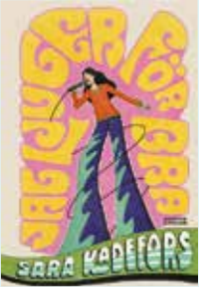
Längtan hem är andra delen i Krigets barn, som utspelar sig under finska vinterkriget. Viivi och hennes syster har till sist lyckats ta sig oskadda till Gävle där deras fosterföräldrar bor. Men allt är inte som det ser ut, och det är inte bara krig som är farligt.

Musik och kändisliv på ljuva 70-talet

JAG LJUGER FÖR BRA
FÖRFATTARE: SARA KADEFORS

Maria drömmer om ett annat liv. Ett större, roligare liv än det med mamma och lillebrorsan i radhusområdet och i skolan där alla känner alla. En dag flyttar popstjärnan Lola in i lyxiga huset vid sjön. Maria är beredd att göra allt för att bli vän med hennes dotter Johanna.

Lycka, skuld och skam

HOPPAS DIN FARSA DÖR
FÖRFATTARE: BENGT OHLSSON

Några från högstadiet säger att Henriks pappa är kriminell. Att han har snott en massa pengar. Är det sant? Dagarna och veckorna som följer är överkliga. Pappa försöker förklara. Mamma ser förkrossad ut vid köksbordet, och Henriks syster Sara sticker hemifrån.

Fart, fläkt och humor!

VAMPIYRKUPPEN
FÖRFATTARE: JENS & HEDDA LAPIDUS
ILLUSTRATÖR: GUSTAF LORD

En ny läskig liga har kommit till stan! Ett ungdomsgång som bara ses på natten. Varför är de så bleka? Och vad är det för rött de dricker, det kan väl inte vara blod? De visar sig vara inblandade i drogförsäljning och nu ställs Dillstalgan inför en farligare situation än vanligt.

Efterlängtnad fortsättning

NINJA TIMMY OCH SAGORNAS DAL
FÖRFATTARE: HENRIK TAMM

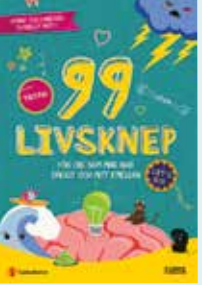
Katten Timmy och hans brottsbekämpande ninjagång står inför sin största utmaning hittills. Deras kvarter hotas rivas på grund av Chefsbyråkratens lögn om brottslighet och förfall. I jakten på sanningen ger de sig i väg till Sagornas dal för att hitta den magiska blomman Albus Verum, men där pågår ett krig ...

Rädda Barnens feelgood-handbok för mellanstadiet

99 LIVSKNEP
FÖRFATTARE: HANNA THERMAENIUS
ILLUSTRATÖR: ISABELLA WITTE

En bok full av knep för livet, som inte bara kan vara till hjälp för den som mår dåligt, utan också gör det enkelt att fortsätta må bra. Innehållet bygger på verkliga frågor från barn till barnpsykologen Hanna Thermaenius.

När nätrykten skapar kaos

FAKE
FÖRFATTARE: ASTRID MOHLIN

Vad är fake och vad är äkta? Välkommen till Gropegårdsskolan. Boken är baserad på Sveriges Radios poddserie "Fake". Berättelsen är inspirerad av intervjuer med hundratals ungdomar om hur det är att vara tolv år i dag.

Sprillans ny berättelse om Percy Jackson

GUDARNAS BÄGARE
FÖRFATTARE: RICK RIORDAN
ÖVERSÄTTARE: TORUN REUTERSWÄRD

Percy Jackson ÅR tillbaka! På riktigt. Återigen är han huvudpersonen i ett nytt livsfarligt uppdrag för en grekisk gud!

Nio månader av humoristiska och brutalt ärliga böner

MED KNÄPPTA HÄNDER PÅ PRESSBYRÅNS KUNDTOAILET
FÖRFATTARE: ANNELIE ADAMSDOTTER

Pastorsdottern Hilda läser sista terminen på gymnasiet när hon upptäcker att hon är gravid. Inte optimalt med tanke på hur stor roll kyrkan spelar i Hildas familj, och det faktum att hon inte vet vem som är pappa till barnet ...

»Ett fattigt svar« om det digitala kulturarvet

Varför ger inte utbildningsminister Mats Persson besked om plikttagstiftningen? Riksdagsledamoten Ewa Pihl Krabbe ställde frågan, men är inte nöjd med responsen.

TEXT THORD ERIKSSON

I april 2021 lämnades den statliga utredningen *Papper, poddar och... Pliktmaterial-lagstiftningen för ett tryggt källmaterial* till den dåvarande S/MP-regeringen. Utredningen innehöll förslag på en uppgradering av de lagar som styr Kungliga bibliotekets bevarande av material för framtida forskning.

Under tre år har det sedan varit politiskt tyst om dessa förslag. I slutet av mars ställde den socialdemokratiska ledamoten Ewa Pihl Krabbe därför en skriftlig fråga:

”Kommer ministern, inom sitt ansvarsområde, att agera för att en modern och ändamålsenlig pliktmateriallagstiftning kommer till stånd?”

SVARET FRÅN utbildningsminister Mats Persson (L) kom i början av april. Han skrev bland annat:

”En effektiv insamling och ett effektivt tillhandahållande av publicerat material är av stor vikt för svensk forskning. ... Den nuvarande plikttagstiftningen är inte anpassad till den digitala utvecklingen och det förändrade medielandskapet och det är därför viktigt med ett nytt, rättssäkert och

långsiktigt hållbart regelverk. ... Detta är ett juridiskt och tekniskt komplicerat ärende som bereds inom Regeringskansliet.”

Ewa Pihl Krabbe är inte nöjd med beskedet.

– Nej, verkligen inte. Kungliga biblioteket väntar på det här, för det ställer ju till väldigt stora problem. Jag förstår att det kan vara tekniskt komplicerat, men jag är verkligen inte tillfreds med det svaret.

Hon hade önskat sig ett mer exakt besked om när en proposition från regeringen är att vänta.

– Han kanske hade kunnat säga att de tror att det kan landa i januari eller våren 2025, eller hösten 2024. Det var ett lite fattigt svar, måste jag säga.

EWA PIHL KRABBE, till yrket psykolog och bosatt i Kristianstad, kom in i riksdagen 2022 där hon bland annat sitter i kulturutskottet. Plikttagstiftningen och bekymren över elektroniska medier som riskerar att vara evigt förlorade, var inget hon hade någon kunskap om tidigare.

– Vi pratade om det på KB:s insynsråd, där jag sitter. Sedan har jag pratat med biblioteks föreningen och det var med

Pressfoto: Socialdemokraterna

anledning av det som jag ställde frågan härom veckan.

I **BUDGETUNDERLAGET** för åren 2025–2027 som nyligen lämnades till regeringen understryker KB vikten av ett ställnings-tagande kring utredningens förslag och framhåller flera negativa konsekvenser av att beslutet dröjer. Bland annat:

Onödiga kostnader då den befintliga lagstiftningen innebär insamling av fysiska pliktexemplar i stället för digitala förlagor.

Svårighet att stödja forskning då lagstiftningen inte ger möjlighet att samla in relevanta medieformer.

Hinder mot att samla in nya och kommande generationers publicering och

konsumtion av media och nyheter. ”KB:s uppdrag att verka för en demokratisk samhällsutveckling haltar om dagens yngre generationers mediekonsumtion inte bevaras.”

– Jag ser det som positivt att frågan lyfts också av andra än KB. Jag ser det också som positivt att ministern ser att vi i Sverige behöver ett nytt, uppdaterat, långsiktigt regelverk för pliktinsamlingen, säger riksbibliotekarie Karin Grönvall.

Ewa Pihl Krabbe (S) är ledamot i kulturutskottet och sitter i KB:s insynsråd.

n Artikeln är tidigare publicerad på Biblioteksbladet.se

Ny medial elit saknar plats på KB

Svenskt innehåll på Tiktok och Instagram får allt större inflytande över hur vi tänker, tycker och agerar. Ändå sparas det inte för framtiden.

TEXT MATILDA NILSSON

Vem är du?", "Vilken klass går du i?", "Har du flickvän?" och andra frågor överöser Wonderboi när han spelar upp hur det kan vara att hämta sin syster på förskolan. Tiktok-videon har över 2,2 miljoner tittningar.

Enligt Maktbarometern var Wonderboi den mest inflytelserika personen i Sverige på Tiktok 2023. Maktbarometern, som görs av ideella organisationen Medieakademien, listar en ny maktelit på de sociala plattformarna. Wonderboi har över 500 000 följare på Tiktok, vilket går att jämföra med Sveriges största dags-

Mediemakthavare på Instagram och Tiktok.

Foto: MONTAGE. Wikipedia/Jonatan Svensson Glad, Karin Törnblom/TT, Wikipedia/Magnus Ragnvid/Kanal5, Robin Lorentz-Allard/Aftonbladet/TT

tidning Aftonbladet, som har färre än 400 000.

– Det är tydligt att personer är mer framgångsrika än organisationer på sociala medier. Det är lättare att bygga relationer till personer än organisationer, men alla medier, politiska partier och företag har ju förstått vikten av att försöka använda de här plattformarna mer, säger Emanuel Karlsten, ordförande för Medieakademien.

PÅ TIKTOK DELAR användare korta videoklipp, ofta med en humoristisk ton, och kanalen har på kort tid blivit en stark maktfaktor när det gäller att starta trender inom såväl ungdomskultur som musik.

– Tiktok är tveklöst superinflytelserikt. Det som blir stort där, blir stort på Instagram och Spotify och senare går det till Facebook. Det gäller alla möjliga trender, säger Emanuel Karlsten.

Fortfarande är Youtube, Facebook och Instagram de absolut största sociala medierna, enligt Internetstiftelsens rapport *Svenskarna och internet 2023*. Men Tiktok är det snabbast växande mediet i antal användare. Allra populärast är Tiktok i de yngre målgrupperna.

– Vi ser en stor skillnad i mediekonsumtion mellan äldre och yngre. Vi konsumerar till exempel nyheter på olika platser och i olika typer av format, säger Jannike Tillå, kommunikations- och affärsområdeschef på Internetstiftelsen.

Populationen i stort hämtar sina samhällsnyheter från tv, nyhetsappar/sajter och radio. Men bland de födda på 2000-talet är sociala medier den största nyhetskällan. De traditionella medierna halkar efter i de yngre åldersgrupperna. Barn och ungdomar hämtar sina samhällsnyheter på Tiktok, följt av Instagram och Youtube.

Emanuel Karlsten.

Jannike Tillå.

Littbus Steel.

Littbus Steel, boktråg och bibliotekshylla från Hyllteknik.
Besök vår hemsida för mer information www.hyllteknik.se

MÖBELFAKTA

BIBLIOTEKSBLADET / nr 2 2024
Numret om e-plikten

► – Det är en mix av profiler och etablerade nyhetskanaler som möts på de här plattformarna. Det finns barn som tar del av *Lilla Aktuellt* på Tiktok och andra som mest följer kompisar och influencers, säger Jannike Tillå.

Av samtliga som tillfrågas i Internetstiftelsens undersökning (vuxna och barn) följer var tredje någon profil för att få samhällsnyheter. I fritextsvar listas Magdalena Andersson och Ulf Kristersson som toppprofiler för samhällsnyheter. Bland de i åldrarna 8–19 år toppar influeraren Therese Lindgren listan.

EN INFLUERARE ÄR en person som på olika sätt påverkar andra via sociala medier. Det kan vara en enskild person, men de stora aktörerna på den här marknaden har numera hela produktionsteam kring sig. Makarna Jonna och Jocke Lundell, som flera år toppat totallistan i Maktbarometern, hade mellan tre och sex anställda i sitt bolag 2020–2022. De har över en miljon följare på sin Youtubekanal *Familjen Lundell*. Det är tio gånger fler än vad SVT har på sin huvudkanal på plattformen. Och Youtube är bara ett av alla ställen där Jonna och Jocke delar med sig av sitt familjeliv, hem och renoveringar.

I dag är det fler som har en smart telefon än en tv-apparat – och betydligt fler som har en smartphone än en radio, enligt Nordicoms rapport *Mediebarometern 2022*.

Tiden olika medier används under ett dygn är numera i snitt sju timmar, enligt rapporten. Traditionell linjär tv är ohotat det medieslag som användarna tillbringar mest tid med, men strömmad tv och Youtube tar också en stor del av kakan.

– Medielandskapet blir allt mer digitalt – och det digitala användandet växer sig allt högre upp i åldrarna. Bildmedier med rörligt innehåll och ljudmedier är det man lägger mest tid på, säger Karin

De 5 mest inflytelserika på Instagram 2023

- ① Lucas Simonsson
- ② Joakim Lundell
- ③ Carl Déman
- ④ Klas Eriksson
- ⑤ Situationer
- ⑥ Jonna Lundell
- ⑦ Therése Lindgren
- ⑧ Jonas Fagerström
- ⑨ Dyngbaggen
- ⑩ Pernilla Wahlgren

Källa: Maktbarometern 2023. Rankingen i Sverige baseras på antal följare och antal kommentarer och likes per inlägg. Observera att Joakim Lundell till exempel har 1,1 miljoner följare på Instagram, medan Lucas Simonsson som toppar listan "bara" har över 800 000.

Björkqvist Hellingwerf, medieanalytiker på Nordicom.

INOM LJUDMEDIET står radion stark, enligt Mediebarometerens rapport, men rapporten Internetstiftelsens rapport visar att den har fått digital konkurrens.

– När det gäller att lyssna på traditionell radiokanal så är det strax under hälften av de svarande i *Svenskarna och internet* som gör det, men bland barn och unga är det bara 13 procent. Däremot ser vi, i alla åldrar, en enorm ökning av poddlyssnandet, säger Jannike Tillå.

Enligt fritextsvaren i *Svenskarna och internet* är det Sveriges Radios podcast *P3 Dokumentär* som står högst i kurs bland poddarna. Följt av humorpodden *Flashback Forever*.

Kantars poddindex, som är en sorts

Karin Björkqvist
Hellingwerf.

De tio mest inflytelserika på Tiktok 2023

- ① Wonderboi
- ② Kevinbang
- ③ megicmike133
- ④ Emilhenrohn
- ⑤ Expressen
- ⑥ Aftonbladet
- ⑦ Ruben
- ⑧ Vad är problemet?
- ⑨ Bitte
- ⑩ Hermanos

Källa: Maktbarometern 2023. Rankingen i Sverige baseras på antal visningar, gillamarkeringar, kommentarer, delningar, viktat mot antal poster som kontot delat under året. Observera att förutom Ruben gillas alla konton på listan av över 20 miljoner personer. Om man bara räknar antal gillamarkeringar och följare är tvåan Kevinbang det största kontot med 800 000 följare och 60 miljoner gilla.

Madeleine Thor.

- valuta för anslutna plattformar, mäter veckovis vilka poddar som är populärast. Poddindex är inte en komplett jämförelse, till exempel finns inte den stora ljudtjänsten Spotify med i mätningen, men Poddindex ger ändå en fingervisning om vilka produktioner som gillas av lyssnarna.

SVERIGES RADIO, vars produktioner lämnas till KB, dominerar poddtronen så gott som varje vecka. Förutom under en period på sommaren ligger *P3 Dokumentär* i topp med runt 1 miljon nedladdningar. Under sommarlovet brukar dock *Sommar i P1* dominera med en räckvidd som toppade på över 1,9 miljoner 2023. Men än mer intressant är de ständiga tvåorna och treorna på listan. Humorpodden *Ursäkt* och snackpodden *Alex & Sigge* innehar nästan alltid,

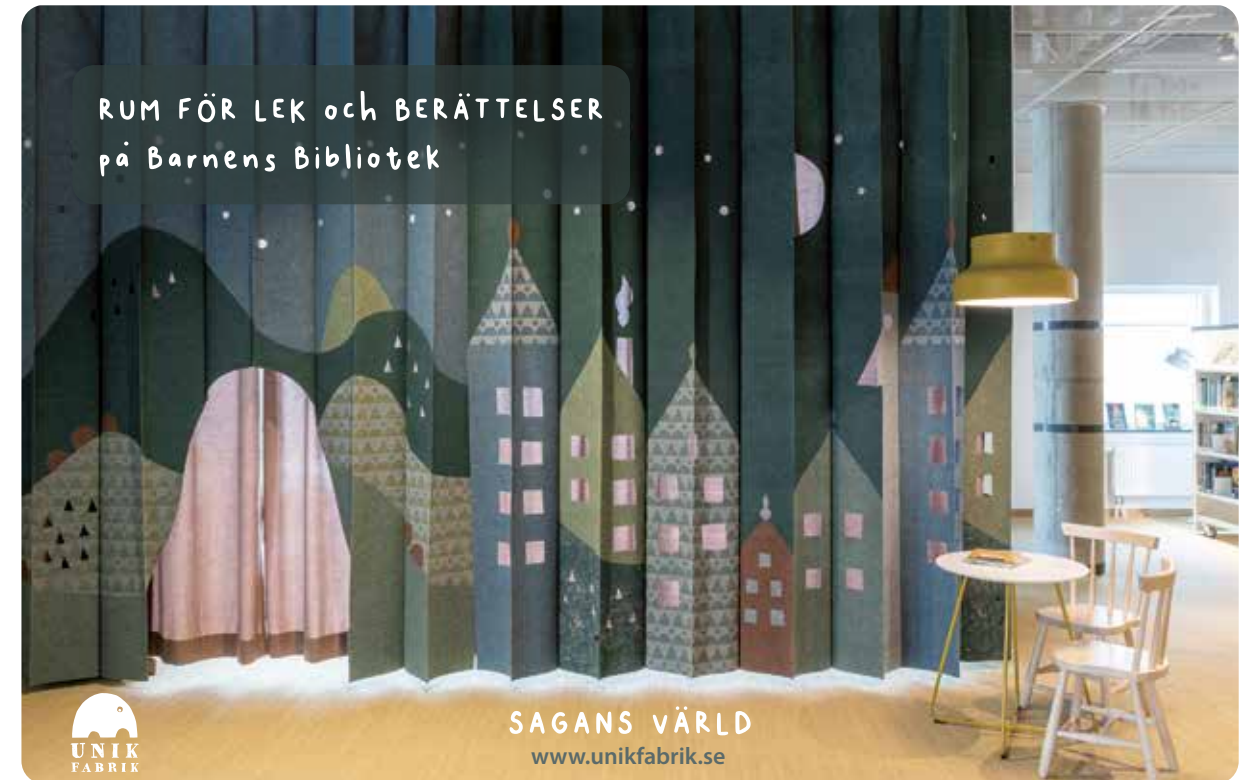
med undantag för under sommarmånaderna, poddindexets silver- och bronsplatser. Varje vecka brukar dessa poddar laddas ned över 300 000 gånger vardera.

Siffror från Institutet för Reklam- och Mediestatistik, IRM, ger ytterligare ett mått på poddarnas storlek. Institutet mäter omsättningen på annonsmarknaden och ett medieslag som haft stor tillväxt de senaste åren är just poddar.

– Poddar är väldigt expansiva. De har haft intäktstillväxt sedan vi började mätningarna 2019 fram till förra året. 2023 hade poddar ett lite tuffare år, men vår bedömning är att det var ett tillfälligt hack och att det blir tillväxt i år igen, säger Madeleine Thor, vd för IRM.

FÖRRA ÅRET OMSATTE annonsmarknaden för podcasts 330 miljoner svenska kronor. Det kan låta mycket, men är ganska lite i jämförelse med hela annonsmarknaden som omsatte nästan 49 miljarder kronor.

Det medieslag som växte mest på annonssidan 2023 var sociala medier, en kategori där allt från Facebook-reklam till Tiktok-annonser kommer in. Nya medier slår sig fram i det differentierade medielandskapet, det märker såväl användare som kreatörer och annonsörer. Men på Kungliga biblioteket lyser de nya medie-fenomenen i hög grad med sin frånvaro. Stora delar av framtidens kulturarv blinkar förbi i snabba klipp och meddelanden, och riskerar att glömmas bort innan någon hunnit bevara dem.

Helhetslösningar för en engagerande biblioteksupplevelse

Tillsammans med biblioteksutvecklingspartners utvecklar Innovative lösningar som ger er möjligheten att arbeta mer effektivt och fördjupa era relationer till samhället. Fråga oss hur dessa verktyg fungerar sömlöst för att forma nya övertygande upplevelser för era användare var de än är.

Begär en produkt demo
<https://www.iii.com/request-a-demo/>

iii innovative
Part of Clarivate

JURIDISK TVÅNGSTRÖJA KRÄVER KREATIVA OMVÄGAR

Tidigare har det krävts lagbrott för att rädda kulturarv som annars gått förlorat. Kanske går det att dra nytta av dessa exempel när en digitalt uppdaterad pliktexemplarslag ska implementeras.

TEXT
PELLE SNICKARS

Professor i digitala kulturer vid Lunds universitet. Till sommaren utkommer hans bok *Audiovisuella arkiv: en svensk mediehistoria 1930–1990* i bokserien Mediehistoriskt arkiv.

Det hävdas ofta att medieutvecklingen går i rasande fart. Om man ska tro Pliktmaterialutredningens betänkande från 2021 är utvecklingen idag ”så snabb att det är svårt att veta vilka publikationer som [den] bör omfatta”. De reptilsnabba medierna låter sig liksom inte fångas in. Men huruvida utvecklingen går fortare än tidigare är faktiskt omöjligt att veta; frågan är relativ och medier har nästan alltid utvecklats i rask takt. Enligt medieteorikern Marshall McLuhan låg det i mediernas natur ”to accelerate existing processes” – han tänkte då närmast på tv under 1960-talet. Några år senare i boken *Framtidschocken* (1970) diagnostiserade teknikforskaren Alvin Toffler sin samtid med begrepp som förändringens snabbhet, ökat livstempo och beständighetens död. På en betydligt torrare kanslisvenska hade Videogramutredningen kring 1980 svårt att hänga med i den blixtsnabba formatutvecklingen av videoteknik. Och 1987 figurerade det normativa begreppet ”snabb” faktiskt på fler än tjugo sidor i Ljud- och bildbevarandekommitténs utlåtande, *Ljud och bild för eftervärlden*.

Att hitta former och praktiska lösningar för pliktleverans av digitala medier är tveklöst en svår uppgift. Men medielandskapets hastighet bör inte stå i vägen för konkreta åtgärder; för det har gått fort även tidigare. Mediehistorien är inte alltid till hjälp, men när det gäller den aktuella frågan om pliktleveranslagens förändring gör man klokt i att påminna sig om att alla mediekulturer i det förflutna rymmer dominanta, frambrytande och kvardröjande element, åtminstone enligt kulturteoretikern Raymond Williams. Sådana föränd-

ringar har olika hastighet, men processerna är snarlika. De flesta medier bygger på varandra; alla medier har en gång varit nya – de har uppfunnits, lanserats, förändrats (ofta snabbt) och ibland fallit i glömska. Och om mediehistorien lär oss något, då är det att internet och webben inte kommer att finnas för evigt.

Där är vi inte än, men i väntan på de politiska beslut som Pliktmaterialutredningen kan leda till finns det goda skäl att fundera på erfarenheter och lärdomar kring hur mediala pliktleveranser tidigare hanterats, inte minst som ett korrektiv mot föreställningen om en unik samtid präglad av medial acceleration. En ofta förbisedd mediehistorisk förbindelselänk går via betänkandet *E-plikt. Att säkra det elektroniska kulturarvet* från 1998, en utredning som förpassades till arkivet (och riksdagens server) men där multimodala frågor och mediekonvergens diskuterades; den nya webben innehöll ju både text, ljud, bild och rörlig bild. Den naturliga jämförelsen då – liksom idag – var att utgå från hur pliktexemplarslagen hade reviderats under 1970-talet från att enbart handla om tryck till att även omfatta audiovisuella medier. E-plikt och AV-plikt hade mycket gemensamt; att den särskilde utredaren 1998 var Sven Allerstrand, som då varit chef för Arkivet för ljud och bild i nästan två decennier, är signifikativt.

I en kommentar till den senaste Pliktmaterialutredningen menade riksbibliotekarie Karin Grönvall att den föreslagna revideringen var helt nödvändig för att nationalbibliotekets insamling av kulturarv ska gå i takt med

medieutvecklingen. I sitt remissvar har Kungliga biblioteket också tillstyrkt utredarens förslag om tre typer av insamling: leveransplikt, rekvisition och egeninsamling. Att KB skulle tilldelas möjligheten att delvis själv bestämma över vad som ska samlas in är utmärkt, men det är också en praktik med en längre mediehistoria. Egeninsamling har nämligen sin historiska parallell i hur Nationalfonoteket på KB byggdes upp under det sena 1950-talet. Riksbibliotekarie Uno Willers önskade då att profilera KB genom att förvärva grammofonskivor – men inte genom lagstadgad insamling utan genom frivilliga leveranser från skivbranschen. KB kom att korrespondera flitigt med tidens skivbolag, och under 1960-talet byggdes en anseelig samling med grammofonskivor upp inom Nationalfonoteket, bland annat genom publika samarbeten som *Operation Stenkaka*, där folk via radio och tv uppmanades att skänka sina gamla 78-varvare. Att Willers inte förordade en lagstyrd insamling hade praktiska skäl, men han var också på det klara med att juridiken bara alltför lätt kunde bli en tvångströja och binda upp personella resurser. All lag måste följas; genom frivilliga leveranser kunde KB själva styra över intag.

Under efterkrigstiden började även forskare intressera sig för audiovisuella medier, framför allt film, radio och tv. Om statsmakterna under lång tid endast brytt sig om filmmediet ”i två avseenden: såsom skatteobjekt och såsom föremål för censur”, som det syrligt hette i en statlig utredning under 1940-talet, så innebar inrättandet av ►

► Svenska Filminstitutet (SFI) 1963 en rejäl filmkulturell satsning – även i filmarkivariskt hänseende. Noterbart är att filmen fick stöd eftersom mediet hotades. Biobesöken hade halverats åren kring 1960; folk tittade på tv istället. Genom filmreformen togs den så kallade nöjesskatten bort och ersattes av en avgift på tio procent på alla sålda biobiljetter som fonderades i stiftelsen SFI, en betydande statlig transferering. Filmen hade då blivit ett äldre medium; ungefär lika gammalt som internet är idag – vilket nog gjorde sitt för att blidka finansminister Sträng.

Värre var det med etermedierna. Sveriges Radio hade under efterkrigstiden ringa intresse för forskning och betraktade inte alls sina samlingar som något nationellt kulturarv. Alla utsända program var SR:s egendom och det stora programbolaget tog inget som helst ansvar för att att bevara program annat än i egenintresse. SR var sig själv nog – då liksom nu (om man som SR och SVT har åtta miljarder i budget gör man som man vill). Men i takt med televisionens genomslag under 1960-talet, då den enda tv-kanalen inte sällan kunde samla halva befolkningen hemmavid, blev det uppenbart för många inom arkiv- och bibliotekssektorn att etermedier inte bara intresserade akademiker, de utgjorde också ett nytt slags medialt kulturarv. Men hur skulle de samlas in och bevaras?

Ett initiativ kom från riksarkivarie Ingvar Andersson, som våren 1961 – efter att ha varit på bio och imponerats av hur Gardar Sahlberg berättade om det gamla Sverige i klippfilmen *När seklet var ungt* (baserad på

gamla journalfilmer) – anmodade ecklesiastikministern att ”föranstalta om en utredning [kring] problemen rörande bild- och ljudupptagningar samt deras vård, bevarande och tillhandahållande”. Denna skrivelse blev liggande på departementet, men bildade upptakten till inrättandet av Dataarkiveringskommittén (DAK). Med start 1967 kom DAK att under nästan tio års tid utreda hur landets audiovisuella kulturarv skulle arkiveras och göras tillgängligt för forskning. Pliktmaterialutredningens mödor idag med digitala format har på flera sätt sin motsvarighet i hur DAK då tänkte sig att etermedier skulle bevaras. Liksom webben genererar ett överflöd av innehåll flödade radio- och tv-program bokstavligen genom etern – alla dagar i veckan, och i allt fler kanaler. Om böcker, grammofoonskivor och filmer var singulära materiella medieobjekt som kunde placeras på arkiv- och bibliotekshyllor, var det betydligt bökigare att föreställa sig hur flödet av radio- och tv-program skulle arkiveras. Situationen med digitalt bevarande är snarlik.

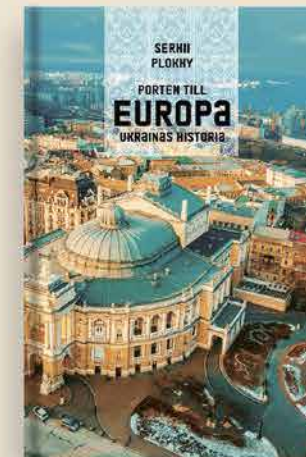
Till saken hör att DAK:s ordförande, riksarkivarie Åke Kromnow, blev förfärad när han insåg hur mycket programinnehåll som SR förstörde. Arkivnämnden för radio respektive tv på SR hade sedan 1950-talet raderat enskilda program på löpande band. Det handlade om en huvudlös destruktion av uppemot nittio procent av programutbudet, framför allt radio. Att fler än nio av tio radioprogram slängdes bort var faktiskt något av ett svenskt raderingsrekord inom offentlig förvaltning (om SR nu kan räknas dit). Förmodligen går det ►

BOKFÖRLAGET STOLPE

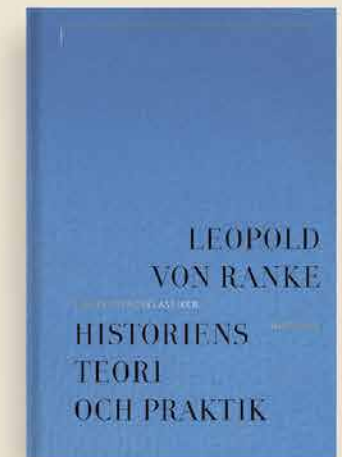
Bildning, hantverk och skönhet

Chris Miller
Chip War. Kampen om världens viktigaste teknologi
Översättning: Nik Ruth Persson
ISBN: 978-91-89696-53-2.
Utkommer februari 2024.

Serhii Plokhyy
Porten till Europa. Ukrainas historia
Översättning: Katarina Sjöwall
Trodden
ISBN: 978-91-89696-10-5.
Utkommer maj 2024.

Leopold von Ranke
Historiens teori och praktik
Översättning: Emeli André
ISBN: 978-91-89696-27-3
Utkommer mars 2024.

Iskander Rehman
Iron Imperator. Roman Grand Strategy under Tiberius
ISBN: 978-91-89696-75-4.
Utkommer mars 2024.

Huvudred.: Kurt Almqvist, Alastair Benn och Mattias Hessérus
Frihet. Evolutionen av en idé
Översättning: Hillevi Jonsson
ISBN: 978-91-89425-94-1.
Utkommer mars 2024.

Stärk din yrkesroll med utbildning

Biblio/poesiterapi som metod för personlig och professionell utveckling, 15 hp/diplom

Ett unikt nordiskt samarbete mellan Marie Cederschiöld högskola, Föreningen för biblioterapi i Finland och Föreningen för biblioterapi Sverige, i samverkan med pionjären fil. dr Juhani Ihanus och docent Päivi Kosonen.

Marie Cederschiöld högskola
tidigare Ersta Sköndal Bräcke högskola
mchs.se/uppdrag

GÖR EN LIVSVIKTIG INSATS

Bli månadsgivare på lakareutangranser.se

RESEARCH SALES FRONTIER
LÄKARE VTOM BRÄNSSEL

LIVFULL OCH OMVÄXLANDE

Genomtänkt inredning, former, utrymmen och material som stöder multifunktionell användning!

EN SLIPAD DIAMANT

Många år av utvecklingsarbete har förenats i design och hållbara material samt med hänsyn till kundernas önskemål.

TA KONTAKT
Försäljningschef
Janne Rantanen
+358 44 566 0308

KIITOKORI OY
PB 22, 47401 Kausala, Finland
www.kiitokori.fi

KIITOKORI
SPECIAL VEHICLES

► att hitta aktörer som gallrade lika hårt i sitt material, men säkerligen var det ingen vars material hade lika starkt allmänintresse som Sveriges Radio.

DAK famlade efter lösningar – och juridiken kom till undsättning. Vid årsskiftet 1966/67 hade nämligen radioansvarighetslagen trätt i kraft, vilken reglerade yttrandefriheten i radio- och tv-program, varför SR tvingades göra referensinspelningar av utgående signal. Kvaliteten var undermålig, videoinspelning av tv krävde mycket handpåläggning och radiobanden var sex timmar långa. Men DAK insåg att en förbättrad teknik kunde utgöra modell för hur etermedier skulle pliktlevereras. Insamling var långt ifrån optimal, metadata var skral och tillgänglighet minst sagt bökig – men likafullt kom de etermediala referensinspelningarna att utgöra en prototyp. I betänkandet *Bevara ljud och bild* (SOU 1974:94) argumenterade så DAK för en utvidgad pliktexemplarslag vilken även skulle omfatta audiovisuella medier, samt att en ny myndighet – Arkivet för ljud och bild (ALB) – skulle ansvara för insamling, bevarande och tillhandahållande.

Verksamheten på ALB startade vid årsskiftet 1978/79, en statlig myndighet inkilad mellan KB, SFI och SR.

Etermedier levererades på långa magnetband från SR, Nationalfonoteket och dess grammofonskivor införlivades i samlingarna, och även spelfilm kom att pliktlevereras – på video, till SFI:s förtret eftersom de menade att film borde sparas på filmbas. Under alla förhållanden var det en remarkabel politisk bedrift av den borgerliga utbild-

ningsministern Jan-Erik Wikström att under oljekris och lågkonjunktur baxa igenom etableringen av en helt ny myndighet med tjugotalet anställda. ALB blev en borgerlig satsning, på samma sätt som filminstitutet hade socialdemokratisk prägel. Relationen mellan SFI och ALB förblev bottenfrusen; direktör Jörn Donner sade sig till och med hata ALB. Filminstitutets remissvar på Pliktmaterialutredningen 2021 bär än idag syn för sägen; endast SFI är ”en naturlig mottagare av pliktexemplar för rörlig bild”, hävdas det trots att filminstitutet aldrig haft någon forskarservice värd namnet (Filmhusbiblioteket undantaget).

Vilken politik och konkreta beslut som utredning kommer att leda till vet vi inte än, men tre saker är värda att lyfta fram i ljuset av det jag påtalat ovan. För det första är det trots en snabb medieutveckling möjligt att bevara somligt; urval bör göras på en teknisk acceptabel nivå (à la referensinspelningar) med vetskap om att insamling, bevarande och tillgänglighet är långt ifrån optimala, men likafullt tillräckliga både som kulturarv och forskningsmaterial. För det andra kan man slå fast att den audiovisuella medieutvecklingen under andra halvan av 1900-talet gav upphov till betydande mediearkivariska satsningar från statens sida: först genom filmreformen och instiftandet av SFI med dess filmkulturella verksamhet, och drygt femton år senare genom inrättandet av ALB som en helt ny myndighet. Idag finns det ingen anledning att institutionalisera en uppdaterad e-plikt – men ansvariga politiker bör känna till och ha dessa omfattande insatser i minnet. ►

- Om de menar allvar med att pliktlagstiftningen behöver revideras, då måste de också ställa sig bakom rejäla tillskott av medel.

För det tredje så innebär (som alltid) juridiken utmaningar i mediearkivariska sammanhang. I Pliktmaterialutredningen om papper och poddar står det en hel del om dataskyddsförordning, integritet och upphovsrätt. Lagar ska förstås följas, men juridik är också en hermeneutisk verksamhet. Här finns lärdomar att begrunda: inrättandet av ALB baserades på en utvidgad pliktexemplarslag, som krockade med Lag (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk. För enligt den senare kunde audiovisuella inspelningar endast sparas för en längre tid om de ansågs ha dokumentariskt värde. Medier utan dokumentariskt värde skulle alltså enligt rådande upphovsrättslagstiftning raderas, åtminstone efter en viss tid. Men ALB insåg att sådan gallring skulle vara närmast omöjlig att praktiskt genomföra; hur radera korta inslag i radioband som var sex timmar långa? Halva mediearkivet skulle då få ägna sig åt avmagnetisering istället för bevarande.

När ALB 1983 publicerade en officiell broschyr om myndighetens första fem år framgick därför med all önskvärd tydlighet att gallring av etermedier – oavsett om de hade dokumentariskt värde eller ej – fick "anstå till den tidpunkt då banden och kassetterna måste överföras till nya medier". Och även när det gällde annat mediematerial hade "ALB beslutat att i princip avstå från gallring", ett beslut som gäller än idag. Huruvida en uppdaterad e-plikt kan dra nytta av sådana

lagbrott kan jag inte yttra mig om. Faktum kvarstår att ALB rundade gällande lagstiftning. Att juridiken ofta utgör en tvångströja var redan Uno Willers på det klara med; trixet idag är kanhända att på samma sätt hitta kreativa omvägar som gör det möjligt att implementera en digitalt uppdaterad pliktexemplarslag.

BIBLIOTEKSARENAN

En hel dag av samtal och
debatt under Almedalsveckan

Hur mycket kan folkbiblioteken blöda ekonomiskt?
Går en lag om anmälningsplikt att förena med bibliotekslagen?
Hur realistiska är regeringens planer för skolbiblioteken?
Dessa och många andra frågor kommer vi att diskutera på
Almedalsbiblioteket torsdagen den 27 juni.

Läs mer på biblioteksbladet.se
Vi ses i Visby!

ARRANGÖRER

BIBLIOTEKS
BLADET

Biblioteken
på Gotland

Svensk
biblioteksförening

Utvalt från nätet

Missa inga nyheter. **Biblioteksbladet.se** uppdateras dagligen med material som inte trycks i papperstidningen.

Krympta resurser på 8 av 10 folkbibliotek

BIBLIOTEKSBLADETS k årliga enkätundersökning om folkbibliotekens ekonomi visar att budgeten för 2024 har minskat i reda tal i 21 kommuner jämfört med 2023. Trots förra årets inflation på 8,5 procent har det inte skett någon indexuppräkning. 20 procent av bibliotekscheferna uppger

att de har samma budget som 2023 – och att det inte har gjorts någon indexuppräkning. 36,5 procent svarar att bibliotekets budget har räknats upp med index. Endast tio procent av cheferna som har besvarat enkäten anger att budgeten har stärkts jämfört med 2023. **Nyhetsartikel 20 februari.**

25

ANDEL FOLKBIBLIOTEKSCHEFER som anger att de krympta resurserna gör att de inte kan upprätthålla samma verksamhetsnivå 2024 som under 2023. **Nyhetsartikel 21 februari.**

Sara Kjellberg.

MALMÖ universitetsbibliotek ordnar bokcirkel för studenter. "Vi har börjat jobba med läsning mer aktivt", säger Sara Kjellberg, chef för biblioteket som i höst är värd för en konferens om läsfrämjande. **Nyhetsartikel 22 april.**

Från rik till fattig?

Riksrevisionen argumenterar för att folkbiblioteken bör ingå i det kommunala utjämnningssystemet. Skiftet skulle innebära omfördelning av 284 miljoner kronor per år. **Nyhetsartikel 30 april.**

Gerillaläsning i Katrineholm.

Läsning får gå först

I KATRINEHOLM har biblioteket dragit ner på digital service och satsar i stället stort på läsfrämjande. Biblioteksbladet var där när personalen gav sig ut på "gerillaläsning" på stan. – Många bibliotek har blivit som informationscentraler när andra verksamheter i samhället har försvunnit. Sånt tar otroligt mycket tid. Sedan det förändrades här har det öppnat dörrar för läsfrämjande, säger bibliotekschef Lisa Harlin. – Vi har inte utskrifter och kopiering hos oss, det kanske vi är ensamma om. **Nyhetsartikel 24 april**

Ny nationell upphandling av förmedling av e-litteratur klar

Den 15 april startade ett nytt ramavtal för förmedling av e-litteratur till alla Sveriges bibliotek. Upphandlingen har genomförts med syftet att få ett så brett utbud som möjligt för att täcka bibliotekets hela behov av e-böcker och ljudböcker.

- Vi är väldigt glada att det här avtalet nu är på plats, säger kategoriansvarig Ingrid Hammarstrand som ansvarar för kategorin Utbildning och lärande på Adda. I kategorin finns ramavtal som riktar sig mot förskola, skola och bibliotek. Ett av målen i vår kategori är att skapa användarvänliga och lättanvända avtal för att inte stjäla tid från kundens huvudverksamhet.

Behovet får styra

Ramavtalet är tecknat med två leverantörer, Publizon och Overdrive. Båda leverantörerna har stor erfarenhet av att leverera den här typen av tjänster både i Sverige och utomlands.

Tanken med ramavtalet är att biblioteken tecknar ett kontrakt med en av dessa leverantörer. Vilken leverantör som får kontraktet med kunden avgörs genom vilken av leverantörerna som bäst uppfyller kundens specifika behov.

Det kan exempelvis handla om användargränssnitt, kompatibilitet med bibliotekssystem och pris, för att nämna några behov som kan finnas.

- Vi hoppas att det ska vara enkelt att avropa från ramavtalet med hjälp av de stöddokument som är framtagna. Kunden kan välja att göra ett stort avrop, som exempelvis för alla bibliotek i en kommun, eller ett mindre avrop för ett specifikt bibliotek. Det är behovet som är viktigast och också det som styr, berättar Ingrid.

Hur du går tillväga finns beskrivet på www.adda.se/e-litteratur

Offentlig upphandling

Alla kommuner och regioner är skyldiga att följa Lagen om offentlig upphandling (LOU). Det gäller alla inköp som en offentlig verksamhet gör. Adda är ett bolag som ägs av Sveriges kommuner och regioner (SKR). Adda upphandlar nationella ramavtal som kommuner och regioner kan använda.

16–24-åringar har bättre läsförmåga än hela den vuxna befolkningen. Det visar på vikten att arbeta brett med läsfrämjande. Inget kan tas för givet i någon åldersgrupp.

I flera år har både politiker och opinionsbildare som Svensk biblioteksforening och lärarfacket haft stort fokus på barn och ungas läsning. En anledning till det är att bland annat Pisa-undersökningarna visat försämrade läsförmåga hos elever. Ett stort och rimligt fokus har därför varit att få till en lagstiftning om bemannade skolbibliotek. Den kampen har medfört att vi ökat kunskapen om bibliotek och framför allt om bibliotekariers betydelse för barns och ungas läsning. I september förra året kom så ett efterlängtat besked från regeringen om att de planerar för en förändring i skollagen om bemannade skolbibliotek. Det återstår arbete för att få lagstiftningen och kompetensförsörjningen att bli bra, men nu skapas också utrymme att börja prata om andra frågor.

Jag tycker att jag kan se tre tecken på att fokus börjar skifta från barns och ungas läsning, till vikten av att även vuxna är läsare.

Jag tror att det finns ett behov av att arbeta för att stärka vuxna i sitt läsande, inte minst med tanke på signaler som kommer från lärosätesbibliotek om att studenters läsförmåga inte är tillräckligt bra.

ETT TECKEN HITTAJAG kopplat till Bokmässan som i år firar 40 år. Som ett sätt att fira det har ett nytt pris instiftats, ”Sjöjung-

frun”, och det tilldelas Joyce Carol Oates. Oates är en författare som är duktig på att nå många vuxna läsare. Bokmässan trycker på hennes popularitet, och beskriver henne som en av vår tids mest älskade författare.

DET ANDRA FINNER JAG i regeringens nya råd för läsning som regeringen presenterade i mars. Rådet har i uppdrag att göra Sverige till ett läsande land. I ett pressmeddelande säger kulturminister Parisa Liljestrand att det nya läsrådets uppdrag är bredare än att bara rikta sig till barn och unga:

”Deltagarna kan genom att mobilisera egna resurser, strukturer och nätverk genomföra aktiviteter och insatser som främjar läsande och skrivande i hela befolkningen. Det är viktigt att alla goda krafter i samhället, som vill vara med och vända trenden för läsning, krok armar och hjälps åt.”

ETT TREDJE TECKEN finns hos oss själva, i Svensk biblioteksforening som lite mer än förr har börjat uppmärksamma betydelsen av läsning i hela befolkningen. I styrelsens förslag till nya strategiska mål för 2025–2027 pekas inte bara skolbibliotekens läsfrämjande arbete ut som viktigt, utan också folkbibliotekens betydelse för stärkt läsförmåga hos såväl barn, unga som vuxna, läsning och läsförmåga genom hela livet.

Det är klokt att använda det utrymme som nu skapas för att driva nya frågor. Den internationella undersökningen PIAAC, liknande PISA, om vuxnas färdigheter, visar till exempel att unga vuxna i Sverige, i åldern 16–24 år, har bättre förmåga än hela den vuxna befolkningen när det gäller att läsa och lösa problem. Det visar på behovet av att arbeta brett med läsfrämjande och inte ta något för givet i någon åldersgrupp.

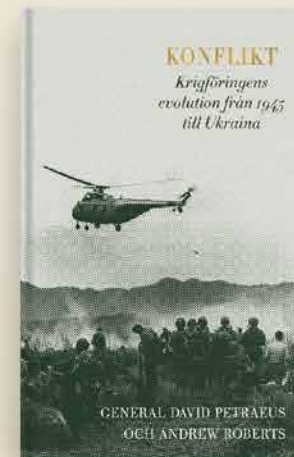
HELENE ÖBERG

Svensk biblioteksforenings ordförande.

Foto: Ylva Sundgren

BOKFÖRLAGET STOLPE

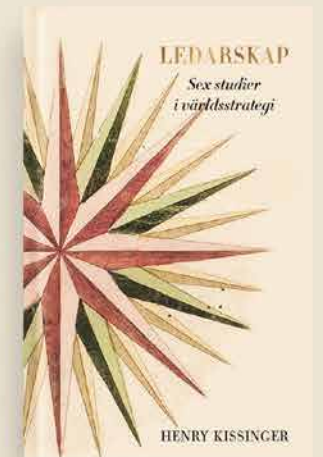
Bildning, hantverk och skönhet

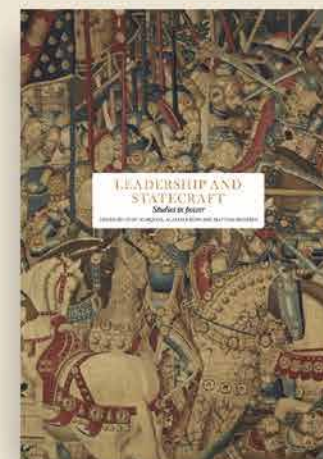
General David Petraeus och Andrew Roberts
Konflikt. Krigföringens evolution från 1945 till Ukraina
Översättning: Öyvind Vägen
ISBN: 978-91-89696-92-1.
Utkommer juni 2024.

Kevin Rudd
Det (o)tänkbara kriget. Risken för en förödande konflikt [...]
Översättning: Katarina Sjöwall
Trodden
ISBN: 978-91-89696-78-5.
Utkommer mars 2024.

Henry Kissinger
Ledarskap. Sex studier i världsstrategi
Översättning: Ole Andersson
ISBN: 978-91-89696-38-9.
Utkommer januari 2024.

Huvudred.: Kurt Almqvist, Alastair Benn och Mattias Hessérus
Leadership and Statecraft. Studies in power
ISBN: 978-91-89696-98-3.
Utkommer juni 2024.

Elaine Pagels
Satans ursprung. Hur kyrkan demoniserade judar, hedningar och kättare
Översättning: Andreas Vesterlund
ISBN: 978-91-89696-31-0.
Utkommer april 2024.

Huvudred.: Stina Otterberg Engdahl
Människan och läsandet. Aspekter på en livsavgörande aktivitet
ISBN: 978-91-89069-49-7.
Utkommer mars 2024.

B Posttidning

Ej retur

Dags för ett kompetenslyft?

BTJ erbjuder digitala utbildningar för biblioteks- och skolpersonal – fulla med handfasta tips för din verksamhet. Eftersom utbildningarna är digitala kan du ta del av dem på den tid och plats som passar dig!

NYHETER!

MER LÄSFRÄMJANDE I SKOLAN!

FÖR DIG SOM VILL:

Få nya verktyg för det läsfrämjande arbetet och öka läsningen på skolan! Utbildningen leds av skolbiblioteksprofilerna Klara Önnarfält och Lotta Davidson-Bask.

FÖRDJUPA DIG I FANTASY FÖR BARN OCH UNGA

FÖR DIG SOM VILL:

Lära dig mer om fantasygenren och kunna ta vidare kunskapen till de forum där du är pedagogiskt verksam. Utbildare är författaren och fantasyexperten Stina Nilsson.

Anmäl dig redan idag på
btj.se/utbilda